

Јавно предузеће
„Палић – Лудаш“

Извештај о остваривању Програма управљања заштићеним подручјем Предео изузетних одлика „Кањишки јараши” за 2024. годину

Палић, 2024. година

Предео изузетних одлика „Кањишки јараши”

Извештај о остваривању Програма управљања заштићеним подручјем за 2024. годину

Увод

Главни циљеви и задаци

Оквирно су одређени нацртом Плана управљања заштићеним подручјем Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ 2024 – 2033“ (који је у изради и још није издата сагласност Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине) и дефинисани Годишњим програмом управљања ПИО „Кањишки јараши“ за 2024. годину (сагласност Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине бр. 140–501–1324/2023–04 од 09.01.2024. године). Програм је реализован у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине број (Решење број: 140–501–1085/2023–04 од 31.10.2023. године):

- Наставак развијања и унапређивања чуварске службе, базе података и припремне активности на презентацији заштићеног подручја. Наставак развоја и унапређења рада службе кроз потребно опремање (униформа за чувара у складу са Правилником о службеној одећи, односно униформи чувара у националним парковима и заштићеним подручјима („Службени гласник Републике Србије“ број 105/2020)), додатне едукације чувара од стране стручне службе. Наставак развијања базе података у функцији управљања, коришћења и праћења стања. Развијање различитих облика презентације природних вредности подручја, едукативних, рекреативних, еко– и етно– туристичких садржаја у циљу развоја одрживог коришћења;
- Спровођење приоритетних мера активне заштите природе (сузбијање инвазивних врста – *Amorpha fruticosa*, *Xanthium spinosum*, *Elaeagnos angustifolia*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Robinia pseudoacacia* и зарастања чистина) кроз започињање пројеката ревитализације и реинтродукције – рад чуварске и стручне службе; мере активне заштите угрожених врста – птице – орао белорепан (*Haliaeetus albicilla*), црна рода (*Ciconia nigra*), еја ливадарка (*Circus pygargus*), мишар (*Buteo buteo*), гачац (*Corvus frugilegus*), орао крсташ (*Aquila heliaca*), сива ветрушка (*Falco vespertinus*), модроврана (*Coracias garrulus*), чапља кашикара (*Platalea leucorodia*), вивак (*Vanellus vanellus*), ћурликовац (*Burhinus oedicnemus*); сисари, гмизавци, водоземци, рибе и бескичмењаци – кроз рад чуварске и стручне службе и кроз сарадњу на пројектима са Покрајинским заводом за заштиту природе, невладиним организацијама и појединим истраживачима;
- Израда пројекта ревитализације кроз рад на ревитализацији пашњака, уз валоризацију редовним кошењем или испашом – стимулација традиционалних видови коришћења (катастарске парцеле у II и III степену заштите);
- Смањивање директног антропогеног притиска (појачана контрола кретања и активности у заштићеном подручју) кроз појачан стални надзор чуварске службе.
- Обележавања заштићеног подручја у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара („Службени гласник РС”, бр. 30/92, 24/94, 17/96);
- Припрема програма едукације локалног становништва и корисника заштићеног подручја о значају очувања природних вредности;
- Припрема пројекта ревитализације и спровођења мера активне заштите станишта и строго заштићених и заштићених врста и дефинисање јасне динамике активности;
- Оснивање Савета корисника заштићеног подручја (у складу са чланом 68а Закона о заштити природе), а у циљу међусобне сарадње на заштити и одрживом коришћењу

природних вредности и ресурса, као и обезбеђивања интереса локалног становништва и других корисника заштићеног подручја.

Циљеви заштите и развоја ПИО „Кањишки јараши“ – члан 2, Одлуке о заштити заштићеног подручја Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“, („Службени лист АПВ” број 35/2023):

- Очување и унапређивање стања природних и културних вредности пашњака – јараша као типичне панонске пустаре, с посебним освртом на синдинамски повезане станишне типове слатинског комплекса, као и на карактеристике пустарског пејзажа;
- Заштита станишта строго заштићених врста гнездачица степских, мочварних и шумо-степских станишта;
- Унапређивање стања осетљивих и за заштиту приоритетних станишних типова, као и популација угрожених врста;
- Очување традиционалног знања, културних и етнографских вредности традиционалног пашарења, као и интеграције ових културних вредности у развој локалних насеља.

Главни резултати

Управљач све наведене групе задатака реализује у континуитету, са мање, или више успеха у зависности од расположивих материјалних средстава и кадровских ресурса. Током 2024. године, све планиране активности су знатно теже реализоване, због недовољног броја запослених сарадника, услед примене Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему („Сл. Гласника РС“, бр. 103/2015), по ком је на снази забрана запошљавања у јавном сектору. Ипак, улажући велике напоре и уз несебичан труд и рад свих запослених, предвиђене активности за 2024. годину су реализоване. Имајући у виду да су то активности које управљач планира да спроводи током целе године (наредних година у континуитету) и то у оквиру вишегодишњег периода, очекујемо наставак реализације и заокруживање задатака у годишњим циклусима. Због недостатка средстава, неке од планираних активности су реализоване на основу других извора финансирања, конкурса итд.

Током године, Управљач је највише активности и резултата имао у оквиру задатака на евидентирању типова станишта, популација строго заштићених и заштићених врста биљака, животиња и гљива; смањивању директног антропогеног притиска (појачана контрола кретања и активности у заштићеном подручју); припреми пројеката едукације локалног становништва, пројеката ревитализације станишта и спровођења мера активне заштите природе. Такође, чуварска служба је утврђивала тачне границе заштићеног подручја, режима заштите и распоред корисника рибарских подручја у оквиру овог заштићеног подручја. Стручна служба је активно радила на припреми документације – годишњег програма управљања за 2025. годину, као и изради (допуни/измени) Плана управљања заштићеним подручјем ПИО „Кањишки јараши“. Прикупљани су подаци (чуварска служба – на терену) и директно, од институција и предузећа, а у вези са припремом Акта о накнадама за коришћење заштићеног подручја. Обављани су разговори са инспекторима за заштиту животне средине (и заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда) у вези са обавезама управљача у смислу Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда. Такође, одржано је више састанака са представницима Покрајинског завода за заштиту природе у циљу давања смерница за припрему пројеката ревитализације и спровођења мера активне заштите природе, као и припреми посебних пројеката (UNDP). Управљач је активно учествовао у припреми Просторног плана подручја посебне намене Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“, како на терену, кроз обилазак и састанке, тако и достављањем предлога и документације Покрајинском заводу за урбанизам.

Настављена је добра сарадња са ловачким удружењима која су активна на овом заштићеном подручју, представницима ЈП „Војводинашума“ и другим корисницима простора, а све у циљу правовременог и доброг информисања о могућим активностима на терену, предусловима за њих и последицама у случају да се направи прекршај, или се активности не реализују у складу са Законом о заштити природе и свим подзаконским актима.

Услови рада

Јавно предузеће „Палић–Лудаш“ је управљач на шест заштићених подручја у региону Суботице и Кањиже, а једно од њих је и Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“. Основна делатност Предузећа је заштита природе, тачније – заштита природних и културних добара.

Сектор заштите природе у Јавном предузећу „Палић – Лудаш“ организован је у функцији обављања управљачких послова на заштићеним подручјима. Стручна служба задужена је за планирање, програмирање, праћење стања, извештавање и стручни и организациони надзор над радом чуварске службе. Чуварска служба обавља послове чувања, праћења стања и спровођења мера активне заштите природе. У оквиру стручне службе се, такође, обављају послови сарадње са корисницима и власницима катастарских парцела у заштићеном подручју. Обављају се и послови презентације и развоја едукативних садржаја и сарадње са локалним становништвом.

Активности на опремању Визиторског центра Лудаш у Хајдукову, који је поред пријема посетилаца и едукације и у функцији радног простора Управљача свих заштићених подручја у Суботици (током летњих месеци) одвијају се у континуитету.

Служба за заједничке послове Јавног предузећа „Палић–Лудаш“ (са седиштем на Палићу) обавља опште послове (менаџмент, финансије, набавке). И даље је евидентан тренд све веће децентрализације сектора заштите природе, будући да се велики део послова који се односи на финансије и набавку за потребе реализације годишњих програма управљања, управо налаже овом сектору.

Тренутно је у Сектору заштите природе запослено 11 лица, од којих су 3 са ВСС – VII степен, 3 са ВСС – VI степен, 4 са ССС – IV, а 1 је НСС. Управљач задовољава све критеријуме у односу на Правилник о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“ број 85/2009) и има организовану чуварску службу са руководиоцем чуварске службе. Напомињемо да троје колега (двоје ВСС– VI степен и један НСС) обављају послове из своје надлежности за цело предузеће, а не само за сектор заштите природе.

Делатност Сектора заштите природе се финансира преко наменских средстава из буџета Града Суботице и путем конкурса за суфинансирање Републике Србије и Аутономне покрајине Војводине, као и накнада за коришћење заштићеног подручја. Едукативни и екотуристички програми су још у развоју и у догледном периоду се не очекује неки значајнији помак. Највећа сметња је забрана запошљавања у јавном сектору и, сходно наведеном, недостатак стручног кадра који би био укључен у пројекте израде екотуристичких програма, као и у њихову реализацију. Потражња је велика и значајно превазилази капацитете управљача. Процењено је да би, у случају развоја наведених програма, број посетилаца могао да се удесетостручи. Свакодневно се јављају заинтересоване школе, факултети и разне организоване групе, које се интересују за програме и боравак у заштићеном подручју, међутим – управљач, због малог броја запослених, нема начина да посете реализује. Ниво реализације посета у 2024. години би изискивао прековремени и волонтерски рад запослених код управљача. Током 2024. године је забележен велики прилив посетилаца како из Србије, тако и из иностранства (кампери), али је управљач у мањем обиму организовао вођење група, наплату улазница, а чуварска служба је у мањем обиму ишла у пратњи посетилаца, због других обавеза на терену.

Разлози због којих се програм и остварени резултати евентуално разликују

Годишњи програм управљања заштићеним подручјем Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ је већим делом реализован, како кроз средства потраживана за реализацију Програма управљања од Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, тако и кроз средства која су реализована у односу на друге конкурсе (Град Суботица,) и кроз одлуку о накнадама за коришћење заштићеног подручја.

Имајући у виду да Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ поред Предела изузетних одлика „Кањишки јараши“ управља са још пет заштићених подручја (преко 10.000 ha), постојећа

кадровска структура није задовољавајућа (недовољан број стручних сарадника потребних профила, као и неговатеља животиња са адекватном стручном спремом) и то, између осталог, отежава рад у сектору, односно реализацију годишњих програма управљања заштићеним подручјима. За успешно функционисање управљача, неопходно би било да за ПИО „Кањишки јараши“ постоји посебан стручни сарадник одговарајућег профила који би радио на координацији реализације програма управљања и који би управљао пројектима на овом заштићеном подручју. Као и код развоја едукативних програма и екотуристичких садржаја, у догледном периоду се не очекује неки значајнији помак. Највећа сметња је забрана запошљавања у јавном сектору и, сходно наведеном, недостатак стручног кадра одговарајућег профила, чувара и неговатеља животиња. Развојем нових садржаја, како кроз своје програме, пројекте и активности, тако и кроз разне међународне пројекте, управљач шири дијапазон својих активности и обим послова. И током 2024. године се јасно видела диспропорција у односу броја реализованих сегмената из пројеката и броја ангажованих – запослених лица код управљача.

III ЗАШТИТА, ОДРЖАВАЊЕ, ПРАЋЕЊЕ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

1. Приоритетне мере и активности на управљању природним вредностима

1.1. Чување

1.1.1. Начин рада чуварске службе

Чување и надзор у заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ је континуиран задатак у циљу превентивне заштите природних вредности и њихових станишта. Спроводила га је чуварска служба у сарадњи са осталим корисницима простора.

Чувари заштићеног подручја су током године надгледли спровођење режима заштите природних вредности, намену и коришћење површина од стране свих корисника простора, као и посетилаца заштићеног подручја. О свим предузетим мерама и променама насталим на подручју извештавано је континуирано кроз теренски дневник. Стручна служба је континуирано пратила стање, обавештавала је кориснике о неопходности заустављања започете активности која није у складу са мерама заштите. Нису подношене пријаве надлежној инспекцији (осим у случају рибокрађе), прекршајне, или кривичне пријаве. Значајна је била сарадња са представницима Јединице за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине – обиласци терена и консултација. Чуварска служба још увек није контролисала решења о условима заштите природе, будући да за ово заштићено подручје још нису издавана решења (осим за израду документације управљача).

Рад чуварске службе је суфинансиран средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године.

Настављено је са радом на интерактивној бази података за сва заштићена подручја којима управља ЈП „Палић – Лудаш”. Показало се да се основни циљеви успостављања базе – повећана ефикасност праћења делатности чуварске службе, као и адекватног планирања обиласка терена и извршења осталих радних задатака, успешно реализују.

Чувари су кроз **теренски дневник** извештавали о свим променама, као и о предузетим радњама (**теренски записник** – прекид или забрана радова, налог за довођење у претходно (првобитно) стање, комуникација са корисницима). Стручна служба је пратила стање, подносила пријаве инспекцији, (иначе и судији за прекршаје, а координира и праћење поштовања услова заштите природе). Током 2025. године ће се наставити даља стандардизација ових послова.

Чувари на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ – су:

1. **Ото Секереш** – јединствени регистарски број чувара **0011**
2. **Саша Вујић** – јединствени регистарски број чувара **0324**
3. **Иван Ласло Пајић** – јединствени регистарски број чувара **0458**
4. **Левенте Секереш** – јединствени регистарски број чувара **0515**
5. **Бенце Ури Сич** – јединствени регистарски број чувара **0569**

Чувари имају израђене службене легитимације чувара заштићеног подручја у складу са Правилником о обрасцу службене легитимације чувара заштићеног подручја („Службени гласник Републике Србије“ број 117/2014 и 97/2015). Чувари поседују службену одећу и обућу у складу са Правилником о службеној одећи, односно униформи чувара у националним парковима и заштићеним подручјима („Службени гласник Републике Србије“ број 105/2020).

- Средства су намењена за бруто зараду једног чувара и износе:

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	1.334.695,27	1.334.695,27	100	Чувар ЗП
Укупно	1.334.695,27	1.334.695,27		

Рад стручне службе је делом суфинансиран делом средствима Министарства заштите животне средине по уговору број 000968630 2024 од 22.03.2024. године, делом средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године, а делом средствима града Суботице и кроз накнаде за коришћење заштићеног подручја.

- Средства су намењена за бруто зараде осталог особља запосленог код управљача, као и за материјалне трошкове Републичке административне таксе за потребе издавања решења о условима заштите природе/ мишљења Покрајинског завода за заштиту природе (и дозвола, сагласности, мишљења, услова других институција) и износе:

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	80.000,00	80.000,00	88,7	Стручни сарадници
Остала средства – Риболовне дозволе	250.074,49	250.074,49		
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	807.204,45	807.204,45		
Сопствени приходи од обављања делатности	864.064,35	729.690,85		
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	1.147.898,41	938.301,46		
Буџет јединице локалне самоуправе	777.189,62	680.000,00		
Конкурс АПВ		0,00		
Укупно	3.926.431,32	3.485.271,25		

1.1.2. Опремљеност

Управљач, будући да је и основан као правни субјекат који управља заштићеним подручјима у региону Суботице и Кањиже, је добро опремљен. Поред простора у ком борави

стручна и чуварска служба сектора заштите природе у предузећу – Визиторски центар „Лудаш“, управљач располаже и возилима (недовољним бројем) и другом опремом за потребе обиласка терена и праћења стања на терену. Поред догледа, фотоапарата, мобилних телефона, лаптопа, ГПС – уређаја, управљач располаже и са другим уређајима, које је годинама уназад обезбеђивао кроз разне међународне пројекте и друге конкурсе. Управљачу једино недостаје **једно теренско возило**, за потребе обиласка ПИО „Кањишки јараши“.

Реализована је набавка опреме неопходне за рад чуварске службе делом средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године. Остали трошкови чуварске службе су делом суфинансиран средствима Министарства заштите животне средине по уговору број 000968630 2024 од 22.03.2024. године, делом средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године, а делом средствима града Суботице и из сопствених прихода од обављања делатности.

- Средства су намењена за остале трошкове чуварске службе (гориво, регистрације аута, одржавање возила – званични сервис, резервне делове за возила, двоглед, комплет униформа за чувара (зимска и летња, плитке и дубоке ципеле); дигитални фотоапарат са фотролом и меморијском картицом, резервне гуме за теренско возило) и износе:

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	408.100,28	408.100,28	44	Еуро Петрол д.о.о., Аутосервис Вереш, Сервис Миланковић, Систематик д.о.о., ДДОР, Биромаркет 024 д.о.о., Рефот Б д.о.о., Хорус Вер д.о.о., Диг д.о.о., Бео – спорт систем д.о.о.
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	505.000,00	0,00		
Укупно	913.100,28	408.100,28		

Додатни трошкови рада чуварске и стручне службе су и режијски трошкови (телекомуникациони трошкови – мобилни и фиксни телефони, интернет, канцеларијски материјал; трошкови функционисања Визиторског центра Лудаш (где се налазе и канцеларије чуварске и стручне службе) – рачуни за струју, воду, комуналне услуге; и сл.) и износе (део):

- Средства су намењена за део остале (режијске) трошкове стручне и чуварске службе и износе:

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	150.000,00	150.000,00	84	Електропривреда Србије, Телеком а.д.,
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	150.000,00	104.874,85		
Укупно	300.000,00	254.874,85		

1.1.3. Обука

Настављена је обука чувара ради примене прописа у складу са Законом о заштити природе и другим законима. Ова обука се реализује континуално. Обуку је реализовала стручна служба управљача у оквиру својих редовних активности, као и надлежна инспекција приликом редовне контроле управљача.

И током 2024. године је наша чуварска служба у више наврата учествовала у обуци и теренском раду чуварске службе Националног парка „Кишкуншаг“ (Мађарска) кроз активности на нашем заштићеном подручју и у Мађарској у Националном парку „Кишкуншаг“. Теме у оквиру обуке су се делом односиле на рад на терену – вођење теренских белешки и поступање са прекршиоцима на терену. Представници управљача – стручне и чуварске службе су присуствовали и разним семинарима и предавањима у вези са очувањем/ ревитализацијом слатина, влажних и сувих ливада са испашом стоке (воденим биволима и сивим – подолским говечетом), као и са методама праћења стања станишта и популација.

Приликом посете колега из националних паркова у Мађарској, наша чуварска служба је организовала теренски обилазак ПИО „Кањишки јараши“.

Управљач је организовао више интерних обука за запослене у сектору заштите природе – употреба ГПС уређаја, употреба и унос података у базу података, руковање пловилом (веслање и возња моторног чамца). Чуварска и стручна служба је и 2024. године прошла обуку у вези са заштитом на раду (и заштитом од пожара) и обуку Црвеног крста за запослене у предузећима са повећаним ризиком од незгода. Такође, крајем 2024. године, чуварска служба (чувари заштићеног подручја и рибочувари) су прошли обуку и положили испит за управљање (руковање) моторним чамцем (Капетанија Сента).

1.2. Одржавање

1.2.1. Управљање отпадом

Током 2024. године су реализоване активности на одржавању реда и чистоће на одређеним локацијама овог заштићеног подручја. Будући да је ово заштићено подручје релативно скоро проглашено, први задатак чуварске службе је био да током обиласка заштићеног подручја евидентира локације на којима је појачан антропогени утицај у смислу одлагања отпада и бацања смећа, што је и урађено. Увидом у стање на терену, управљач је проценио којом динамиком и на који начин ће се организовати уклањање отпада током текуће и наредних година. Такође, направљена се процена у односу на локације одлагања сакупљеног отпада – сабирни центар који је лоциран на Палићу, или одлагалиште смећа (депонија) у Кањижи. Ове активности (организовање, сакупљање и одношење) је реализовала чуварска служба током редовних обилазака терена и повремено, кроз организоване активности са другим запосленим у предузећу, локалним становништвом и удружењем планинара и љубитеља природе. Ове године (2024.), отпад и смеће које је довожено – транспортовано је директно у сабирни центар који се налази на Палићу (друга радна јединица предузећа), одакле је одвозило надлежно комунално предузеће.

Активност је реализована средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године.

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	100.000,00	100.000,00	100	Чистоћа и Зеленило ЈКП, КТГ солуције д.о.о.
Укупно	100.000,00	100.000,00		

1.2.2. Одржавање постојећег мобилијара – постављање мобилијара

За 2024. године није било планирано постављање мобилијара (информативних – едукативних табли, клупа, елемената за едукативне стазе, канти) на овом заштићеном подручју. Примарна идеја је била да управљач, кроз рад чуварске и стручне службе – обилази терен, евидентира тренутно и прати стање у континуитету, установи потенцијалне локације за успостављање едукативних стаза, које ће тек у наредном (дугорочном) периоду бити опремљене. Све наведено је и реализовано, а предлози су већ унети у пројекат, за који управљач очекује да ће добити средства (UNDP).

Активност која је планирана – и реализована – је поправка и обнова вештачких дупљи од дрвета за модроване и друге гнездарице, које је управљач поставио у периоду пре проглашења заштите овог заштићеног подручја, кроз пројекте активне заштите врста и станишта у региону. Наведена активност је реализована – дотрајале дупље су уклоњене (оне које нису могле да се репарирају) и постављене су нове, а један део постојећих, које су биле у бољем стању – су поправљене и враћене.

1.3. Обележавање

Прво обележавање овог заштићеног подручја је реализовано након прошлгодишњег и овогодишњег рекогносцирања терена и процене чуварске и стручне службе у вези са количинама, материјалима и другим факторима који утичу на потенцијалну количину табли и носача табли за обележавање граница и степена заштите овог заштићеног подручја. Активност је делом реализована у законском року по важећим прописима, у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара („Службени гласник Републике Србије”, број 30/92, 24/94 и 17/96). Увидом у карте припадајуће Стручне основе коју је израдио Покрајински завод за заштиту природе, предвиђена је била потреба за великом количином табли и ознака, будући да је заштићено подручје неправилног облика, а површине са различитим степенима заштите се често смењују (без уоченог дужег континуитета). Због свега наведеног, а, првенствено због ограниченог буџета за наведену активност – заштићено подручје је само делом обележено. Како је наведено и у претходном годишњем програму и Плану управљања овим заштићеним подручјем, очекује се да ће процес обележавања граница овог заштићеног подручја трајати временски дуго. Такође, с обзиром да је неопходно да се терен детаљно обиђе од стране чуварске и стручне службе, да се препознају потенцијални проблеми, најзначајнија станишта и потенцијалне површине на којима ће се предвидети ревитализација (или нека друга активност спровођења мера активне заштите природе), потребно је физички све то постићи, а тек након тог направити процену о броју и типу ознака граница и табли на улазним тачкама у ПИО „Кањишки јараши“, као и постављања табли забране приступа на деловима станишта строго заштићених и заштићених врста у оквиру овог заштићеног подручја.

Дугорочно, како је и наведено у претходном поглављу, је планирано постављање едукативних – информативних табли дуж (потенцијалне) пешачке стазе у овом заштићеном подручју. Предвиђене су информативне табле већих димензија – на почетку и на крају стазе, као мање табле, дуж стазе. Планирано је да текстови и садржај табли буду израђени током наредне године. Такође, управљач ће током редовног обиласка терена од стране чуварске службе, пратити стање постављених табли (да ли је дошло до извала, ломова, уништења).

Од проглашења овог заштићеног подручја, до извештајног периода, управљач је на терену установио границе (чуварска служба), постоје ГПС координате свих граница и делом обележио границе овог заштићеног подручја.

Активност је реализована средствима Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, према уговору број 140–501–1324/2023–04 од 30.01.2024. године и од прихода од накнада за коришћење заштићеног подручја.

Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства до 12.12.2024.	%	Извршилац посла
Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	200.000,00	200.000,00	100	Луц фа – декор д.о.о., Диеле д.о.о., Филнес д.о.о.
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	275.000,00	220.000,00		
Укупно	475.000,00	420.000,00		

1.2.3 Заснивање и успостављање базе података (катастар, ГИС и др.)

Настављено је са уносом података у базу која се односи на спровођење режима и мера заштите и унапређивања. У циљу ефикаснијег праћења делатности чуварске службе, као и адекватног планирања обиласка терена и извршења осталих радних задатака, наставила је са радом и база података за сва заштићена подручја којима управља ЈП „Палић–Лудац” у виду чувања свих релевантних података (база локација, база фотографија).

База је и ове године допуњена великим бројем фотографија заштићеног подручја, ретких и угрожених врста. Током године нису подношене пријаве надлежној инспекцији, нити прекршајне/ кривичне за нарушавање режима степена заштите у овом заштићеном подручју.

ГПС – опрема, којом Управљач располаже, је повећала квалитет постојеће базе података, јер се сада, осим фотографија, запажања и других релевантних података, уносе и тачне географске координате места на коме се налази популације ретких врста, као и величина популације и њен просторни распоред. Настављена је пракса повезивања теренских белешки чувара (теренски дневник), теренске пријаве, пријаве инспекцији, фотографија недозвољене активности и тачних координата места (степен заштите) на ком се десила предметна недозвољена активност у једну целину. Показало се да то значајно повећава квалитет рада и убрзава ток процедуре. Проблем за унапређивање ове функције је, свакако, недовољан број кадрова одговарајуће стручне спреме, недовољног броја стручног људства за обраду ових података и недовољна фреквенција излазака на терен у функцији мониторинга (због других обавеза).

База је врло корисна, с обзиром да су сви елементи који су управљачу неопходни за припрему реализације одлуке о накнадама, или се уносе (конкретно, за ПИО „Кањишки јараши“ је унос у току). Идеја је да сви релевантни подаци, који су потребни за наплату код различитих субјеката, буду квантификовани (електроводови, телефонска инфраструктура, водопривредни објекти, гасовод).

Управљач је наставио са употребом „NaturalList“ базе, бесплатну апликацију Google Play. Сви подаци се, након уноса, преузимају у форми табеле. Управљач је започео са употребом апликације коју је креирао Завод за заштиту природе Србије – „Теренска“. Представници чуварске службе у континуитету уносе предвиђене податке.

Настављени су информатички радови у оквиру Географско – Информационог Система (GIS). Настављено је са прикупљањем и усклађивањем потребних елемената система (рачунари, картографија, катастарски подаци и пратеће информације). Кроз сарадњу са Националним парком „Кишкуншаг“ чуварска и стручна служба је добила велику подршку (у смислу активности на терену и обуке у раду са одређеним програмима).

2. Приоритетне мере и активности на управљању културно – историјским вредностима

Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица води податке о непокретним културним добрима и евидентираним добрима на подручју и прописао је мере за њихову заштиту. Управљач нема сазнања да ли је током 2024. године Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица планирао и, евентуално, реализовао активности на извођењу археолошког рекогносцирања терена на подручју Предела изузетних одлика „Кањишки јараши“. До израде овог извештаја, управљач није добио информацију да ли су реализована, или планирана нека истраживања и рекогносцирања терена на предметном заштићеном подручју. Чуварска служба није затекла истраживаче не терену. У случају да су активности планиране за наредни период, управљач ће, свакако, пружити логистичку подршку наредних година.

3. Управљање природним ресурсима

1) Мониторинг – праћење стања

У периоду спровођења програма управљања за 2024. годину, настављена је сарадња управљача са Националним парком „Кишкуншаг“ из Мађарске на развијању униформног система мониторинга, кроз појачано праћење стања таксона који се у Мађарској налазе на листи Natura 2000 врста. Као и на другим заштићеним подручјима којима управљамо, где су досадашњим активностима утврђене значајне врсте које се налазе са обе стране границе, у предметном периоду је реализован интензиван обилазак терена, евидентирање таксона са наведене листе. На основу прикупљених података управљача, као и Студије – Стручне основе коју је припремио Покрајински завод за заштиту природе, а у вези са заштитом овог заштићеног подручја, припремљен је оквирни план и динамика праћења популација евидентираних (Natura 2000, строго заштићених и заштићених врста). Листа је у складу са *Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива* и популације предвиђених таксона се прате и пратиће се у континуитету, а подаци се уносе у интерну базу управљача, као и у предвиђену апликацију коју је креирао Завод за заштиту природе Србије – „Теренска“.

Иако би било веома корисно, током 2024. године није реализована обука за управљаче у вези са Natura 2000 мрежом, као ни за употребу апликације „Теренска“. У случају да се наредне године таква обука организује, управљач ће, свакако, учествовати са представницима своје стручне и чуварске службе.

На предметном заштићеном подручју, управљач је током 2024. године евидентирао биљни и животињски свет, као и гљиве, а, реализован је и мониторинг (праћење стања) свих евидентираних група. Будући да је живи свет заштићеног подручја само делимично истражен, управљач ће, свакако и у наредном периоду, ангажовањем стручне и чуварске службе, као и потенцијалних истраживача, интензивно радити прво на евидентирању гљива, бескичмењака (у свим стаништима), као и сисара. Посебно наводимо предметне групе, будући да су гљиве, као и фауна бескичмењака и сисара, најслабије истражени. За све остале групе организама постоје подаци који су сакупљени у претходном периоду.

Од почетка 2024. године на заштићеном подручју ПИО „Кањишки јараши“ чуварска служба у континуитету обавља праћење стања – мониторинг станишта и врста.

Следи списак значајних налаза који су евидентирани у периоду до 10. децембра 2024. године на овом заштићеном подручју:

- 21.04.2024. године је евидентирано гнезђење врсте муљача – *Limosa limosa*

- 26.06.2024. године је евидентирано гнездо *Burhinus oediconemus* – шљука потрк, а приликом редовног мониторинга (01.07.2024. године) – евидентирано је и даље присуство гнезда
- Током јуна месеца је реализован мониторинг модроврана (*Coracias garrulus*)
- 06.06.2024. године је евидентиран орао крсташ (*Aquila heliaca*) и црна луња (*Milvus migrans*)
- Током јуна је евидентиран белорепи вивак (*Vanellus leucurus*) – други налаз у Србији
- У јуну је уочена велика активност текуница () код Трешњевца
- Током јула месеца су уочена два нова ревира шљуге потрк (*Burhinus oediconemus*)
- У јулу је евидентиран белорепи вивак (*Vanellus leucurus*) у рибњаку „Капетански рит“ – ван заштићеног подручја
- У јулу је евидентирана активност орла крсташа (*Aquila heliaca*)
- дана 26.09.2024. године чуварска служба управљача у саставу – Иван Ласло Пајић (ЈРБЧ: 0458) и Левенте Секереш (ЈРБЧ: 0515) на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“, (Одлука о заштити заштићеног подручја Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“, „Службени лист АПВ” број 35/2023), евидентирала јединке врсте *Sternbergia colchiciflora* – бабалушка/ apró vetővirág – на локалитету у режиму заштите II степена. Јединке ове врсте се појављују у мањим популацијама, које су просторно раздвојене.
На основу литературних података, ова врста до сада није евидентирана на заштићеном подручју ПИО „Кањишки јараши“, тачније, наведени налаз је први за ово заштићено подручје. Најближа локација где је биљка уочена је Велики пашњак код Чоке.
Sternbergia colchiciflora – бабалушка/ apró vetővirág – је заштићена врста – Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива „Службени гласник РС“, бр. 5/2010; 47/2011; 32/2016 и 98/2016)“ – Прилог II – Заштићене врсте биљака, животиња и гљива.
- 26.09.2024. је евидентирано 7 јединки планинског зујавца (*Eudromias morinellus*)

- Дана 06.10.2024. године је евидентирано 6 јединки чапље говедарице (*Bubulcus ibis*)

Фотографије јединки *Sternbergia colchiciflora* – бабалушка/ арбó vetõvirág са терена

И током 2024. године, чуварска служба је у континуитету евидентирала појаву одрасле (старе) јединке орла крсташа (*Aquila heliaca*) на заштићеном подручју и у заштитној зони ПИО „Кањишки јарашки“.

Током целе године је праћење стања ретких и угрожених врста орнитофауне слатинских ливада и бара. Радио се мониторинг гнезђења ретких врста – сива ветрушка (*Falco vespertinus*), ћурликовац (*Burchinus oediconemus*), црнорепа муљача (*Limosa limosa*), црвеноноги спрудник (*Tringa totanus*) и модровране (*Coracias garrulus*). Значај праћења и евидентирања је утолико већи, што, како се наводи у стручној основи за заштиту овог заштићеног подручја – нема подручја у Србији на којима се све ове врсте могу наћи на гнезђењу, што „Кањишке јарашке“ чини јединственим гнездилиштем птица влажних и сувих ливада. Такође, бројност гнездећих парова наведених врста је међу највећим у Србији, тако да се ради о подручју од пресудног значаја за њихов опстанак. Будући да је број евидентираних врста птица изузетно велик – чак 235 таксона (према стручној основи) – реализоване су и за наредни период планиране активности на мониторингу комплетне орнитофауне. На заштићеном подручју су евидентирани станишта значајна за очување птица, што управљач, у континуитету, прати: пространи пашњаци и мозаици екстензивних ораница и пашњака, пашњаци са појединачним стаблима и шумарцима, повремене и сталне заслањене баре, рибњачка језера са приобалном вегетацијом.

Управљач је радио и праћење стања риба на подручју каналске мреже, као и ефемерних и сталних вода овог заштићеног подручја – највише кроз евидентирање прекршаја, тачније, нелегалног риболова (описано у делу који се односи на пријаве надлежној инспекцији). У

мрежама и другом недозвољеном алату је евидентирано присуство следећих врста представника ихтиофауне:

1. Сом – (*Silurus glanis*)
2. Смуђ – (*Stizostedion lucioperca*)
3. Амур – (*Ctenopharyngodon idella*)
4. Шаран – (*Cyprinus carpio*)
5. Сиви толстолобик – (*Hypophthalmichthys nobilis*)
6. Амерички патуљаста сомић – (*Ameiurus nebulosus*)
7. Бабушка – (*Carassius gibelio*)
8. Буцов – (*Aspius aspius*)
9. Штука – (*Esox lucius*)
10. Амурски чабачок – (*Pseudorasbora parva*)

Поред риба, у мрежама је евидентирана и строго заштићена врста шкољке – речна шкољка (*Unio crassus*), као и барска шкољка (*Anodonta* sp.), барски рак (*Astacus leptodactylus*). У муљу канала и ефемерних вода је установљено присуство барског пужа (*Viviparus viviparus*).

Евидентирани су неке од инвазивних врста шкољки у Војводини (*Sinanodonta woodiana*, *Corbicula fluminea* и *Dreissena polymorpha*), као и инвазивна врста рака – амерички рак (*Faxonius limosus*). Управљач сумња да су у питању наведене врсте, још увек није добио потврду у вези са идентификацијом.

Стручна служба је током године радила на установљавању динамике прикупљања узорака ихтиофауне у циљу евидентирања постојећих таксона.

Кроз активности редовних обилазака терена од стране чуварске и стручне службе, евидентирано је присуство изузетно великог броја јединки степског гуштера (*Podarcis tauricus*) на свим локалитетима овог заштићеног подручја.

Током периода реализације Програма управљања за 2024. годину, настављена је сарадња са стручним кућама, установама и факултетима универзитета у земљи и иностранству. Досадашња добра сарадња са београдским, новосадским и Универзитетом у Сегедину, ће сигурно бити настављена и кроз активности на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“. Тек након евидентирања, на неки начин, нултог стања (бар што се тиче управљача и управљања заштићеним подручјем), планирана је израда пројеката за дугорочни мониторинг и потенцијална фундаментална и примењена истраживања.

2) Реинтродукција и реколонизација

Током 2024. године је настављен програм „Активна заштита модровране постављањем гнездилишних дупљи у Војводини“. Овај пројекат се реализује кроз сарадњу са Удружењем љубитеља природе „Рипагиа“ из Суботице и базира се на постављању дупљи за гнезђење поменуте врсте – модровране – (*Coracias garrulus*). У периоду пре доношења заштите овог заштићеног подручја, управљач је већ поставио одређени број дупљи, што је резултирало повећањем гнездећих парова модровране. Веома значајан податак је да је прво успешно гнезђење модровране у вештачкој дупљи (у региону) је забележено управо на територији овог (тада будућег) заштићеног подручја Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ и то још 2003. године, непосредно по постављању вештачких дупљи.

На основу добијених резултата мониторинга и постојећег искуства, управљач током наредног периода планира да припреми пројекте активне заштите и других заштићених и строго заштићених врста, конкретно – сива ветрушка (*Falco vespertinus*), мишар (*Buteo buteo*) и осичар (*Pernis apivorus*).

Током октобра месеца, тачније, током два последња дана трајања орнитолошког едукативног кампа (19.10.2024. године), одржана је „Конференција за модровране“ – у сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Riparia” у склопу пројекта „Заштита модровране (*Coracias garrulus*) у Војводини“. Први дан конференције је био резервисан за управљаче заштићених подручја, на чијој територији су постављене вештачке дупље за модровране, или су заинтересовани да се у наредном периоду поставе дупље за гнезђење на заштићена подручја којима управљају. Поред представника Удружења, који су приказали пројекат и резултате кроз двадесет пуних година трајања пројекта, управљач је указао на значај сарадње управљача заштићених подручја и невладиног сектора и представио добар модел сарадње са Удружењем на спровођењу мера активне заштите природе – тачније, станишта и врста. Закључак првог дана конференције је био да су резултати пројекта одлични – на почетку самог пројекта је на територији Војводине евидентирано укупно до 20 гнездећих парова, а за двадесет година пројекта и активне заштите постављањем вештачких дупљи – тај број је достигао 509, а процена је да у Србији постоји највише 600 парова модроврана. На заштићеном подручју ПИО „Кањишки јараши“ је евидентирано укупно 25 гнездећих парова модровране. Пројекат би, свакако, требало наставити и проширити и на друга заштићена подручја у складу са моделом који добро функционише.

Другог дана конференције су се састали представници невладиних организација које су укључене у пројекат, координатори пројекта за поједине (готово све) регионе у Војводини и Србији, у циљу изношења података за 2024. годину – стања популације модровране у региону. Разговарало се и о наставку пројекта и унапређењу активности на свим пољима. Након конференцијског дела програма, сви присутни су учествовали и у изради дупљи за модровране, које ће бити постављене на заштићеним подручјима током 2025. године и у обиласку терена.

Учесници кампа су дали значајан допринос заштити и унапређењу наведене врсте, као и заштите природе уопште.

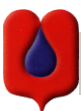
3) Рекултивација

До сада на подручју није било активне рекултивације тршњака у депресијама. Планирано је да се део тршњака у депресијама појединих делова заштићеног подручја, током зимског периода сече у циљу рекултивације. То је традиционалан начин коришћења трске на овом подручју. Активност ће се спроводити као једна од мера кативне заштите природе – управљање стаништима. Чуварска служба је и током 2024. године евидентирала, а активност ће се наставити и током зимског периода на терену – евидентираће се површине које се секу и дефинисаће се локације на којима трска може да се депонује (у складу са решењем о условима заштите природе, када се доставе управљачу). На бази информација са терена, стручна служба је током 2024. године размотрила могуће пројекте који се односе на праћење узрочно/последичних веза између повећања површине рекултивисаних (нових/младих) тршњака и заступљености строго заштићених и заштићених врста биљака, животиња и гљива, како би се у наредној години почело са реализацијом.

Значајна активност која је већ започета прошлих година на другим заштићеним подручјима је сакупљање младица – јединки аутохтоних врста дрвећа и жбуња (глог, свиб, бела топола, хрст лужњак), које се одвозе у расадник ЈП „Палић – Лудаш“ – управљача, где се гаје у контролисаним условима. Након две до три године је планирано да се јединке аутохтоних врста „врате“ на ово заштићено подручје – на локације које је управљач претходно предвидео уз препоруке Покрајинског завода за заштиту природе.

4) Ревитализација и мере активне заштите природе

У периоду реализације Програма управљања за 2024. годину и од самог проглашења овог заштићеног подручја, управљач се детаљно упознавао са стаништима, потенцијалним факторима угрожавања, притисцима и претњама, како би могло студиозно да се приступи

планирању површина за ревитализацију и типове, као и обим мера активне заштите природе које би се спроводиле. Већ сада је јасно да ће ревитализација и спровођење мера активне заштите природе, свакако ићи у правцу **обезбеђивања воде за ово заштићено подручје**, будући да је недостатак воде основни фактор угрожавања исходних вредности овог подручја. Током године, управљач је више пута обишао терен са представницима институција у Мађарској (доктор Емил Боршош), које су успеле да дугорочно поврате слатине на подручја где су се пре налазиле, а услед девастације и неадекватне употребе, су дошле у стадијум ишчезавања. Смернице које су дате се, првенствено односе на обавезну физичко – хемијску анализу воде и земљишта, утврђивање тренутног салинитета и других физичко – хемијских параметара. Након што се установи нулто стање и потенцијал земљишта и воде, управљач ће приступити изради пројеката чија би реализација дугорочно омогућила „враћање воде“ на ово, изузетно угрожено, подручје.

Такође, **евидентан је велики број површина на којима се спроводе пољопривредни радови**, а на основу катастра (и режима заштите) то није дозвољено. Велики посао чуварске и стручне службе током 2024. године је био, а биће и наредних година, да евидентира све узурпације и, тек када се радови у потпуности обуставе, установи површина – управљач ће моћи да припреми програме ревитализације. Деградација слатинских станишта је приметна већ након првог обиласка терена. У наредном периоду, управљач планира да кроз разговоре са надлежним водопривредним предузећима, Покрајинским заводом за заштиту природе (и другим субјектима заштите природе) дође до адекватних решења која би дугорочно „вратила“ воду на ово подручје и омогућила одрживост слатина. Такође, управљач планира да кроз разне активности промоције, **укаже на велики значај контролисане испаше, као методе одржавања травних и слатинских станишта**. Период реализације плана управљања ће омогућити управљачу да реално сагледа стање на терену и приступи припремама израде програма ревитализације кроз разне међународне и националне пројекте.

Током 2024. године и од проглашења заштите овог подручја, управљач је радио на успостављању сарадње са корисницима простора, конкретно, лицима која су у процесу лицитације државног пољопривредног земљишта добила/ ће добити одређене катастарске парцеле на коришћење. Планирано је да се од самог почетка успостави систем евиденције, препоручених мера и контроле активности.

Активна заштита природе, конкретно, станишта и врста, ће се спроводити на начин како је и до сад спровођена на другим заштићеним подручјима којима управљамо. Уклањање инвазивних врста, постављање вештачких дупљи за гнездачице, припрема станишта за строго заштићене и заштићене врсте биљака, животиња и гљива континуираним одржавањем, су активности које ће управљач у наредном периоду спроводити. У 2024. години, управљач је регистровао на терену потенцијална станишта за спровођење мера активне заштите природе и врста.

Активности започете пре неколико година на постављању вештачких гнезда (дупљи) за модроване и платформи за птице грабљивице, као мера активне заштите врста су реализоване и током 2024. године.

Током 2024. године, управљач је интензивно радио на припреми пројекта, чија реализација је планирана за 2025. годину – **Одрживо управљање влажним стаништима код Старог артешког бунара на ПИО „Кањишки јараши“** са којим се управљач пријавио на **Јавни позив за иновативне пројекте за очување влажних станишта у/при заштићеним подручјима** који је објављен у оквиру пројекта „Заштита и улагање у биодиверзитет и воде у циљу јачања отпорности на климатске промене“, уз финансијску подршку Владе Шведске, а као део шире иницијативе „ЕУ за Зелену агенду у Србији“. Пројекат доприноси остваривању циљева Области 4. Зелене агенде ЕУ у Србији.

Кратак опис пројектне идеје

Кључни циљ пројекта је проналажење компромисног решења за управљање водама за добробит свих корисника простора, уз очување заштићеног подручја и побољшање стања његових природних вредности, формирањем мозаика водених и мочварних површина на

подручју делимично исушене баре, подизањем нивоа воде у депресији. Вода се пребацује из суседног канала, а ниво воде се регулише пропустом између канала и депресије. Пребацавање воде у бару би се вршило пумпом. Оптимални ниво воде треба дефинисати помоћу 3D модела терена. Плављење терена ће убрзати ширење трске и обрастање мочварних и ливадских станишта, што се спречава трајном испашом подолских говеда. Испашом и гажењем говеда се формира разноврстан мозаик вегетације који ће омогућити исхрану и гнезђење слатинских птичјих врста, а плитке баре ће служити за размножавање водоземаца и бескичмењака. Испашом ће се смањити површина тршњака, што ће олакшати одржавање купалишта од стране локалних корисника. Плављење позитивно утиче и на околне пашњаке и ливаде, повећавајући виталност вегетације, која директно утиче и на одрживи развој пољопривреде (сточарство, кошење). Стари артешки бунар је еко-туристичка дестинација општине Кањижа, досадашња искуства показују да присуство подолаца и птица које се хране на мозаику влажних станишта пружају добру основу за еко-туризам. Партнерство на пројекту са Општином Кањижа ће додатно ојачати сарадњу са локалном самоуправом и становништвом, што је посебно важно за подручје које је тек недавно проглашено заштићеним.

Очекивани резултати пројекта:

- Оптималан, природној сличан водни режим који се регулише у складу са потребама циљних врста;
- Ревитализовани мозаик ливада, мочварних ливада и плитких бара на око 5 ha;
- Баре погодне за размножавање водоземаца, повећани диверзитет и број птица;
- Реновирани туристички садржај;
- Присуство подолских говеда и птица даје могућност за еко-туризам и едукацију помоћу информативних табли;
- Популаризација решења заснована на природи;

Очекивани утицаји потенцијалних резултата пројекта:

- Ублажавање последица климатских промена;
- Побољшани услови за опстанак и размножавање водоземаца и птица;
- Побољшање екосистемских услуга:
 - побољшање стања околних пашњака
 - еко – туризам
 - ублажавање поплава (ретензија)

Планиране активности током трајања пројекта:

За ефикасну ревитализацију влажних станишта код Старог артешког бунара у припремној фази, потребно је израдити геоинформационе основе. Снимањем топографије терена се одређују правци површинског отицања воде и утврђују морфолошке карактеристике подручја (3D модел терена). Користећи 3D модел депресије и познате захтеве циљних врста (птице и водоземци) непосредне околине, планирана је израда карата са моделима одговарајућег плављења терена.

За регулисање водног режима плављене депресије пројектног подручја, потребно је постављање типског пропуста од армираног бетона са могућношћу подешавања нивоа воде. Како због конфигурације терена није могуће гравитационо плавити пројектно подручје, потребно је обезбедити и пумпу која ће се користити за пребацавање воде из суседног канала у одређеним периодима. Планирана је пумпа на соларно напајање.

Поред побољшавања водног режима, неопходно је спречавати обрастања депресије трском. Ради формирања мозаика вегетације, редовно одржавање плављеног терена око Старог артешког бунара се планира испашом подолским говедама. Са циљем трајне примене овог традиционалног вида коришћења влажних и мочварних ливада, потребна је изградња штале и ограде са електричним пастиром. Напајање електричног пастира би се обезбедило помоћу соларног панела. Подолска говеда би обезбедило управљач.

Околина старог артешког бунара „Бараток – кутја“ је једно од популарних излетишта у општини Кањижа, које је изграђено 2016. године, као модел сарадње локалне заједнице. У

склопу пројекта је планирана поправка и замена постојећих елемената и објеката (нпр. реновирање компостног тоалета, поправка клупа и постављање нових, припрема и постављање информативних табли, проређивање, изградња нових траса за шетање и одмаралишта).

Планиране су и едукативне и промотивне активности у виду постављања инфо-едукативних табли (нпр. о значају влажних станишта, испаше, природних вредности); семинара за кориснике простора, доносиоцима одлука; одржавање пресконференција и едукативних излета. За процењивање успешности реализованих мера, планира се ангажовање спољног експерта за праћење стања на терену.

Партнери на пројекту су – Општина Кањижа и Институт „BioSens“ – Истраживачко развојни институт за информационе технологије биосистема. Стручна и чуварска служба је током 2024. године реализовала припрема пројекта у целости. Разлог за потенцијално одбијање пројекта је непостојање сагласности на План управљања овим заштићеним подручјем, иако је управљач доставио сву документацију у законском року (у складу са Одлуком о проглешењу овог заштићеног подручја и Законом о заштити природе).

Крајем 2024. године су започете и активност на припреми пројекта у вези са рестаурацијом слатинских станишта са организацијама Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (ММЕ) и са BirdLife International. Тек наредне, 2025. године ће се реализовати комплетна припрема пројекта.

5) Задаци и активности на заштити и управљању шумама

Врло мали део површина Предела изузетних одлика „Кањишки јараши” (0.32%), или 11,06 хектара, је по намени шумско земљиште чији корисник је ЈП „Војводинашуме”, Шумско газдинство „Сомбор” из Сомбора а непосредни извршилац је Шумска управа Суботица.

На основу Закона о шумама („Сл. гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 89/15 и 95/18 – др. закон) ово подручје налази се у саставу Севернобачког шумског подручја.

Чуварска и стручна служба је надзирала активности на шумском земљишту кроз колаборативну сарадња на одржавању шумског реда и мира у заштићеном подручју и то са Шумском управом Кањижа. Планирано информисање шумарских служби о стаништима заштићених/строго заштићених врста на површинама II и III степена заштите, како се током радова на шумском земљишту не би оштетили примерци и популације (кошење и тањирање пруга и просека, подизање засада са храном за дивљач на чистинама, сеча) још није реализовано, будући да је још увек у току евидентирање наведених станишта.

Управљач, свакако, планира одстрањивања инвазивних биљних врста унутар и у окружењу станишта строго заштићених врста биљака.

Спровођење приоритетних мера активне заштите природе, између осталог, сузбијање инвазивних врста које су евидентирани на овом заштићеном подручју – *Acer negundo*, *Ailanthus altissima*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Asclepias syriaca*, *Celtis occidentalis*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Gleditsia triacanthos*, *Robinia pseudoacacia* и на шумском земљишту није рализовано током 2023. године, због, како је и наведено горе, кратког временског периода за утврђивање површина на којима би се спроводиле мере активне заштите природе.

За реализацију предметних активности нису планирана посебна средства. Све активности се релизују у склопу редовног ангажовања стручне и чуварске службе управљача.

6) Задаци и активности на заштити и управљању ловном фауном

Ловачко удружење „Капетански рит”, са седиштем у Кањижи, газдује ловиштем „Капетански рит” укупне површине 39.856 ха, од чега ловне површине обухватају 32.650 ха.

Настављена је сарадња чуварске службе са ловочуварском службом ловишта – Ловачким удружењем „Капетански рит” – у надзору подручја.

Управљач је у континуитету, у складу са Законом о заштити природе, помагао свим заинтересованим корисницима, конкретно – и ловцима који лове на овом заштићеном подручју – у припреми захтева за решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту

природе (за санитарни, селекциони излов пренамножене ловне дивљачи). Такође, управљач је заједно са ловочуварском службом активно учествовао у спречавању криволова и свих активности које на било који начин крше закон о заштити природе и закон о лову.

За реализацију предметних активности нису планирана посебна средства. Све активности се релизују у склопу редовног ангажовања стручне и чуварске службе управљача.

7) Задаци и активности на заштити и управљању риболовном фауном

Током 2024. године је чуварска (и рибочуварска) служба управљача у више наврата спречила илегалну рибокрађу на воденим телима у овом заштићеном подручју. Поднето је више пријава надлежној инспекцији за заштиту животне средине и одрживо коришћење рибљег фонда. Управљач је одржао више састанака са инспектором за заштиту животне средине и заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда у циљу изналагања решења у вези са рибарским подручјима која су проглашена на овом заштићеном подручју. Установљена су два постојећа корисника делова рибарског подручја, а по Закону о заштити природе и Закону о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, управљач заштићеног подручја је у обавези да буде и корисник рибарског подручја (у границама заштићеног подручја којим управља). Током 2024. године, управљач – ЈП „Палић – Лудаш“ ће, на основу законских обавеза (Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда „Службени гласник РС“, бр. 128/14 и 95/2018 – др. закон) доставити Покрајинском заводу за заштиту природе на мишљење предлог за утврђивање рибарског подручја у оквиру заштићеног подручја ПИО „Кањишки јараши“.

На заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ су евидентиране водене површине – стручна основа коју је израдио Покрајински завод за заштиту природе. На основу података из стручне основе и након утврђивања стања на терену, управљач овог заштићеног подручја ће током наредног периода предложити делове будућег рибарског подручја.

За реализацију предметних активности нису планирана посебна средства. Све активности се релизују у склопу редовног ангажовања стручне и чуварске службе управљача.

8) Задаци и активности на заштити, развоју и управљању пољопривредним земљиштем

Већи део пољопривредног земљишта је у државном власништву. Део ових површина се издаје у закуп на конкурс јавног надметања државног пољопривредног земљишта. Стручна служба управљача је у току 2024. године доставила Комисији за израду Програма уређења пољопривредног земљишта општине Кањиже податке у вези са површинама које се налазе на заштићеном подручју, у циљу изузимања наведене површине из Програма. За Програм су изходовани и услови заштите природе Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине број: 000714902 2024 09415 004 000 000 001 04 003 од 07.03.2024. године.

Циљ изузимања је очување карактеристика станишта – влажних ливада и фрагмената степске, слатинске, пешчарске вегетације и вегетације отворених пескова. Због разуђености природних станишта, негативни утицаји пољопривредног окружења и присуства људи су изузетно јаки. Ширење инвазивних врста и сукцесија екосистема, без контролисаних активности на спровођењу мера активне заштите, води пропадању станишта и врста.

Контрола кошења ливада у циљу спровођења режима (кошење после завршетка цветања заштићених и строго заштићених врста биљака, остављање непокошених трака у ширини од једног до десет метара, као прибежиште за фауну) и испаше (број грла по хектару, кретање ван станишта заштићених врста у генеративном периоду) ће се одвијати континуирано. Такође, чуварска служба ће у континуитету радити на контроли спровођења активности по решењима о условима заштите природе (за Програм је изходовано Решење о условима заштите природе за коришћење пољопривредног земљишта на простору еколошки значајних подручја Општине

Кањижа – горе наведен број решења). Иако је ово заштићено подручје релативно скоро проглашено, напомињемо да се активности спроводе у складу са решењем о условима заштите природе и да корисници/ закупци уредно контактирају управљача и потражују информације и тумачење наведених услова заштите природе. Сарадња са корисницима/ закупцима је изузетно добра и морамо напоменути да су оквири врло добро постављени (што није било досадашње искуство управљача код заштићених подручја на територији Града Суботице).

Наводимо да је искуство управљача тако, да је цела процедура и све активности које чуварска служба контролише на терену, веома лоше координисана, у смислу комуникације Град Суботица/ Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде/управљач/Покрајински завод за заштиту природе/ Министарство заштите животне средине. Годинама уназад (преко 15 година) управљач уредно доставља податке о катастарским парцелама које је неопходно изузети из програма коришћења пољопривредног земљишта Граду Суботица (надлежном секретаријату/ служби), међутим, чуварска служба на терену затиче кориснике простора који имају потписан уговор са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде за коришћење катастарске парцеле која би требало да буде изузета из Програма коришћења пољопривредног земљишта. Такође, иако Покрајински завод за заштиту природе издаје решење о условима заштите природе у ком се јасно наводе катастарске парцеле које је неопходно изузети, као и то да наведено решење МОРА бити саставни део Уговора са корисником – то се у пракси не дешава. Све се своди на заустављање незаконитих активности, при чему корисници имају валидан уговор за надлежним министарством, а Град Суботица тврди да су наведене катастарске парцеле изузете. Ситуација на новом заштићеном подручју је умногоме повољнија.

9) Задаци и активности на заштити, развоју и управљању водама

Одлуком о заштити је ограничено коришћење водног ресурса на подручју ПИО „Кањишки јараши“, јер се режимима забрањују радови који изазивају трајне негативне промене хидролошког режима заштићеног подручја или квалитета воде влажних станишта.

Посебне активности у планском периоду су: надзор над усклађеним коришћењем простора ПИО „Кањишки јараши“, спречавање радова којима се нарушава прописани режим заштите водног ресурса. Управљач заштићених подручја у региону Суботице и Кањиже је за 2024. годину тек планирао почетак израде мултидисциплинарне студије која би дефинисала одговарајући водни режим на свим заштићеним подручјима на територији града Суботице и општине Кањижа. На бази наведене студије ће управљачу у наредном (дугорочном) периоду бити много лакше да дефинише циљеве и мере активне заштите природе, као и да донесе програме управљања трском и воденим стаништима на заштићеном подручју. Пратило се стање вода у каналској мрежи, нарочито одржавање нивоа вода у зимском и летњем периоду у комуникацији и развијању сарадње управљања са ДТД ВДП „Северна Бачка“ и ДТД Водопривредно д.о.о. Сента.

Настављен је даљи рад на изради Одлуке о режиму вода у сарадњи са надлежним субјектима (Град, Општина, водопривреда, Покрајински завод за заштиту природе и други субјекти).

У поглављу „Ревитализација и мере активне заштите природе“ је наведено да су започете активности на припреми пројекта за „враћање“ воде на ово (и сва остала) заштићена подручја у региону.

Управљач је планирао да током 2024. године спроведе узорковање водних тела на овом заштићеном подручју, али је то само делимично реализовано (углавном за потребе потенцијалног пројекта). Праћени су основни физичко – хемијски (температура, растворени кисеоник, рН, елетропроводљивост, салинитет) и биолошки (диверзитет планктонске заједнице и микрозообентоса) параметри површинских вода овог заштићеног подручја (напомињемо, само појединачно, у једној сезони, за потребе припреме пројекта). Управљач је за ове потребе прибавио потребну опрему кроз разне пројекте, током претходних година. На

основу добијених резултата мерених параметара и посматрања, Управљач ће за наредни период прецизније предвидети обим и динамику наставка анализе – што у оквиру пројекта, што за потребе реализације годишњих програма управљања. Наравно, све наведено ће се реализовати искључиво у случају да се управљачу омогући запошљавање нових, квалификованих и оспособљених лица.

Током 2024. године је настављена иницијатива у вези са активностима које је потребно предузети у целом региону, а поводом утицаја климатских промена (и) на ово заштићено подручје. Управљач је иницирао састанке са водопривредним институцијама и институцијама заштите природе, а све у циљу изналажења решења да се вода „врати“ на предметно подручје, како би се ублажили драстични ефекти суше на живи свет и сукцесију екосистема. Евидентирани су значајне промене у расподели количине падавина током године – јављају се пикови (екстреми) у смислу појаве поплава и суша, што, свакако не одговара живом свету, тачније – утиче на његову убрзану промену. Како је и планирано, први конкретни састанци и разговори су одржани током 2024. године, а наставак се очекује наредне године.

IV ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Управљач је наставио да пружа логистичку помоћ Покрајинском заводу за заштиту природе приликом флористичких истраживања и мониторинга строго заштићених врста и на овом заштићеном подручју (уношење у нову апликацију – када управљач добије прецизније инструкције и могућности): биљне врсте, птице: *Coracias garrulus* (модроврана), *Ciconia nigra* (црна рода), *Jastreb (Accipiter gentilis)*, осичар (*Pernis apivorus*), белорепан (*Haliaeetus albicilla*), крсташ (*Aquila heliaca*), мишар (*Buteo buteo*), сисари: текуница (*Spermophilus citellus*), шакал (*Canis aureus*).

Током 2024. године, управљач је у круговима истраживача, који реализују истраживања на другом заштићеном подручју којима управљамо, промовисао ново заштићено подручје ПИО „Кањишки јараши“ и указао на значај истраживања различитих група организама. За наредни период је планирана подршка управљача за сва истраживања која се реализују на овом заштићеном подручју, а за које су истраживачи исходовали решење о условима заштите природе надлежног Покрајинског секретаријата, као и дозволе и сагласности надлежног министарства.

Планира се припрема реализације разних програма (програм са предшколцима, програм за ниже разреде основне школе, уобичајена презентација заштићеног подручја за посетиоце, посебни часови са средњошколцима – заштита земљишта, заштита вода, заштита врста); посебни програми за студентске екскурзије са унапред договореним темама итд. са посетиоцима – љубитељима природе у склопу рада Визиторског центра „Лудаш“, као и интензивнији развој програма посматрања птица.

Истраживања и мониторинг су се одвијали континуирано у сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Рипагиа“. Реализовани су и реализују се заједнички пројекти: зимско храњење птица, пројекат постављања вештачких дупљи и мониторинг птица дупљашица (сове, птице певачице, грабљивице). Настављени су следећи програми/активности: праћење миграције птица (мониторинг, прстеновање – маркирање птица алуминијумским прстенима по међународним стандардима); програм „Активна заштита модровране постављањем вештачких гнездилишних дупљи у Војводини“; активности у оквиру Међународног зимског цензуса птица водених станишта (IWC –International Waterbird Census) – у сарадњи са Друштвом за проучавање и заштиту птица Србије; „Еколошки повољна пољопривредна пракса“ са активностима постављања стубова за птице грабљивице између пољопривредних парцела у циљу регулације броја глодара и постављања вештачких дупљи за птице певачице у виноградима и воћњацима у циљу регулације броја инсеката; организовање едукативних излета на подручју Предела изузетних одлика „Кањишки јараши“, затим праћење стања локалитета хранилиште за птице грабљивице уз формирање посебног мониторинга ових врста сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Рипагиа“ кроз њихове програме.

Планиран је почетак истраживања на распрострањењу врсте *Phengaris teleius* и на овом заштићеном подручју. Очекује се евидентирање јединки ове врсте, будући да је на другим заштићеним подручјима у непосредној околини, претходних година установљена. За све наведене активности ће се исходovati Решење о условима заштите природе Покрајинског секретаријата.

- Наставак програма „Активна заштита модровране постављањем вештачких гнездилишних дупљи у Војводини“. Дугогодишњи програм постављања дупљи на одговарајућим стаништима и праћењу гнезђења у заштићеном подручју. Програм је започет знатно пре успостављања заштите овог заштићеног подручја.
 - Праћење стања и распрострањења птица грабљивица и црне роде (*Ciconia nigra*). Планиране су активности евидентирања гнезда и локација исхране птица. Подаци ће се достављати Покрајинском заводу за заштиту природе, како би решења о условима заштите природе издата корисницима, садржала тачне локације. На тај начин би се спречило узнемиравање наведених група птица.
 - Пројекат праћења стања патуљастог миша (*Micromys minutus*) у заштићеном подручју. Евидентирање локација распрострањења, идентификација, обележавање; мониторинг сова и сакупљање гвалица и идентификација врста на основу скелетних делова из гвалица. Активности ће се реализовати у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе, и/или неким другим институцијама и истраживачима.
 - Планирана је сарадња са истраживачима Природњачког музеја у Београду на праћењу стања слепих мишева, као и евидентирању потенцијално присутног таксона – степског скочимиша (*Sicista subtilis*).
 - Наставиће се истраживања ПМФ – Нови Сад – „Институт за биологију и екологију“ – кроз пројекат „Утицај испаше на биодиверзитет“ – управљач ће предложити проширење досадашњег истраживаног подручја;
 - Наставиће се евидентирање података у склопу пројеката „Natura 2000“ и „Мала Natura“ – махом су то појединачни истраживачи који се претходно најаве. Поред Природњачког музеја у Београду, очекује се ангажовање истраживача Биолошког факултета Универзитета у Београду и ПМФ – Института за биологију и екологију – Универзитета у Новом Саду.
- Управљач је током 2024. године понудио и промовисао потенцијалне теме, а планирано је да истраживачима, који се одреде за истраживање овог заштићеног подручја, понуди и пружи, како логистичку, тако и сваку другу подршку током истраживања.

- На иницијативу представника Покрајинског завода за заштиту природе и истраживача из Републике Мађарске, на подручју целог Карпатског региона (тако и наших заштићених подручја) се ради математичко моделирање станишта и станишних типова у зависности од утицаја климатских промена. Наставак истраживања је планиран и током 2025. године, кроз сарадњу са Покрајинским заводом за заштиту природе. Очекујемо да ће већ наредне године у овом периоду постојати резултати који ће указивати, тачније, који ће дати пројекцију највероватнијих станишта у нашем региону, услед деловања климатских промена. Практично, имаћемо податке у вези са тим која су то очекивана станишта, као највероватнија и, која су то станишта која имају највиши потенцијал и која пружају највећу вредност екосистемских услуга на нашем подручју и које су то мере које треба да применимо да би се то у реалном времену, кроз примену мера активне заштите природе – и догодило. Наведена истраживања ће се реализовати на свим заштићеним подручјима којима управљамо.

Будући да је Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ управљач заштићеног подручја ПИО „Кањишки јараши“ тек нешто више од годину дана, током 2024. године нисмо били у прилици да реализујемо потенцијална истраживања у свим сезонским аспектима, него само спорадично.

У ПЛАНИРАЊЕ, ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ ПОДРУЧЈА

1) Мере и услови

Управљач је позициониран у систему као карика која учествује у планирању и укључен је у доношење разних урбанистичких планова различите категорије. Настављена је континуирана сарадња са корисницима простора у циљу упућивања на потраживања услова заштите природе надлежног Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине. С обзиром да је површина овог заштићеног подручја преко три хиљада хектара, неминовно је да током године до управљача стигне велики број захтева за сагласношћу – за изградњом и изменом намене простора. Управљач на такве захтеве по Закону о заштити природе, након добијених услова заштите природе надлежног органа – даје, или одбија давање сагласности, уз образложење.

И током 2024. године, са корисницима простора су обављани разговори чуварске службе на терену, а стручна служба је у више наврата одржала консултације са појединачним корисницима простора.

2) Активности и учешће управљача на просторном планирању, изградњи и уређењу грађевинског земљишта, инфраструктурног планирања и уређења, изградњи рекреативне инфраструктуре, на санацији подручја итд.

- Сарадња са Покрајинским заводом за заштиту природе и одговарајућим субјектима у Општинској управи Кањиже и Покрајинским секретаријатом за урбанизам и заштиту животне средине у вези са планирањем управљања водама на територији општине Кањижа и града Суботице;
- Интензивна сарадња са представницима Покрајинског завода за урбанизам у вези са доношењем Просторног плана подручја посебне намене за ПИО „Кањишки јараши“ – обиласци терена, достављање документације, консултације;
- Сарадња са свим корисницима простора који планирају активности изградње и уређења простора.

Дугорочно, управљач планира успостављање једне тачке у простору, која би била презентациона тачка за посетиоце у овом заштићеном подручју. Потенцијално, то би могао бити неки салаш, који би се уредио на старински начин и за наредни десетогодишњи период је планирано да буде уређен као „учионица на отвореном“, тј. „Школа у природи“. Уз салаш би била успостављена и испаша старинским, аутохтоним расама говеда и оваца.

- За наведену активност, током 2024. године, нису предвиђена средства.

VI ПРОМОЦИЈА ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

1) Задаци на развоју културно–образовних и информативно – пропагандних активности

1.1. Штампање промотивног материјала намењеног посетиоцима

За 2024. годину је била планирана припрема дизајна – вишејезичне брошуре у вези са значајним стаништима и врстама овог заштићеног подручја, која би се делила посетиоцима током целе године и приликом промоције заштите овог заштићеног подручја. Активност се само делимично реализовала због недостатка финансијских средстава и стручних сарадника. Такође је планиран и репринт (и допуна) постојећег издања Еко – туристичке карте, будући да ново заштићено подручје још увек није унето у постојеће издање. Као и брошура, тако ће и репринт издања Еко – туристичке карте бити реализован тек наредне/ наредних година.

1.2. Брендирање – установљавање заштитног знака ПИО „Кањишки јараши“

Током 2024. године је планирано да се дизајнира „заштитни знак“ овог заштићеног подручја – нека биљна, или животињска врста (или комбинација). Тада ће управљач, поред званичног знака и знака Заштите природе, поседовати и знак овог заштићеног подручја, који ће се у складу са постојећом легислативом пласирати локалном становништву и корисницима простора као могућност постављања на своје производе, презентације и сл. Припрема дизајна је у току – финализација је предвиђена тек за 2025. годину.

1.3. Медијско представљање (израда видео и аудио материјала)

Током 2024. године је настављена сарадња са локалним и регионалним медијским кућама – РТС, Уи – есо РТВ, Панон РТВ, ТВ Војводина, ТВ Суботица и свим другим заинтересованим. Урађено је више аспеката снимања подручја из ваздуха, које ће се искористити, како у промотивне сврхе, тако и у сврху мониторинга станишта заштићеног подручја.

2) Опремање центра за посетиоце

Кроз реализацију пројекта из програма Interreg – IPA CBC Hungary – Serbia у протеклом двадесетогодишњем периоду, управљач је успео да изгради Визиторски центар „Лудаш“ у заштићеном подручју Специјални резерват природе „Лудашко језеро“, а наредних година су већим делом реализовани завршни радови на адаптацији Визиторског центра (молерски радови, лакирање дрвенарије), посетилачка инфраструктура, презентациона башта са врстама лековитог биља које може да се нађе на подручју Резервата. Обновљен је и кров на Визиторском центру „Лудаш“, будући да је зграда почела да прокишњава.

Током 2024. године је реализована поправка и реконструкција тзв. „Рибарске кућице“, која представља почетну тачку на едукативној стази у оквиру комплекса Визиторски центар „Лудаш“ у заштићеном подручју Специјални резерват природе „Лудашко језеро“.

3) Задаци и активности на развоју одрживог туризма

Управљач је и током 2024. године радио на утврђивању тачних локалитета заштићеног подручја, тачније, традиционалних места за излете која нису, или су само делом уређена. Пројекат развоја одрживог туризма у свим заштићеним подручјима којима управљамо, се реализује кроз три сегмента: израда посетилачке инфраструктуре, израда програма за различите циљне групе посетилаца и пласирање програма за основне и средње школе и факултете, посебно у делу који се односи на инкорпорирање посета заштићеним подручјима у планове наведених школских и високошколских установа. За заштићено подручје ПИО „Кањишки јараши“ је тек у плану да се размотри успостављање – трасирање едукативних (шетних стаза) и накнадно обележавање. Примарно, управљач ће константним обиласцима терена, установити могуће потенцијалне трасе.

Делимично је успостављена сарадња са корисницима простора, првенствено са локалним становништвом – организацијама и појединцима заинтересованим за традиционалну испашу. У току су и разговори са представницима сеоског насеља „Велебит“ у вези са ревитализацијом „Великог пашњака“, уређењем посетилачке инфраструктуре и валоризацијом етно – куће „Темер“ (завичајна кућа у селу Велебит, у заштитној зони овог заштићеног подручја). Оно што можемо да издвојимо као најзначајнију активност управљача током 2024. године је припрема заједничког пројекта са Општином Кањижа, где ће се они појављивати као партнери у делу који се односи на туристичко уређење локалитета „Стари артешки бунар“.

Свакако, као и до сада, све активности на развоју одрживог туризма ће се и убудуће реализовати кроз сарадњу са општином Кањижа, невладиним сектором и свим другим заинтересованим и релевантним корисницима простора.

VII САРАДЊА

1) Сарадња и партнерство са локалним становништвом

Успостављена је сарадња чуварске и стручне службе са корисницима простора (локално становништво, закупци пољопривредног државног земљишта, пољопривредници, шумарство, ловци). За 2024. годину је било планирано покретање иницијативе оснивања *Савета корисника заштићеног подручја* (у складу са чланом 68а Закона о заштити природе, а у циљу међусобне сарадње на заштити и одрживом коришћењу природних вредности и ресурса, као и обезбеђивања интереса локалног становништва и других корисника заштићеног подручја. Наведено није реализовано, како је и раније наведено, због кратког периода (заштићено подручје је тек недавно проглашено), али су одржани значајни састанци.

За реализацију предметних активности нису била планирана посебна средства.

2) Сарадња са другим власницима и корисницима непокретности у заштићеном подручју

Корисници простора свих заштићених подручја којима управљамо (укључујући и ПИО „Кањишки јараши“), или власници/корисници парцела се обраћају Управљачу – стручној служби (усмено или писмено), или директно чуварској служби на терену и њихови упити се решавају на начин да им се објасни Одлуком о заштити заштићеног подручја одређен режим, да ли је жељена активност у складу, или не, или се упућују у процедуру добијања услова заштите природе, у случају да Управљач процени да је потребно. Ова комуникација са корисницима/власницима доприноси бољем разумевању и тачнијим подацима о коришћењу. Уз даље развијање базе података, планира се наставак стандардизације ових послова у вођењу података о наведеним пословима.

За реализацију предметних активности нису планирана посебна средства.

3) Сарадња са невладиним организацијама

Континуирана сарадња са више невладиних организација на посебним пројектима је реализована и током 2024. године, а планира се наставак истих и у 2025. години:

- Удружење љубитеља природе „Riparia“ – Суботица
- Удружење „HabiProt“ – Београд
- Научно – истраживачко друштво студената биологије и екологије „Јосиф Панчић“ – Нови Сад
- Друштво за заштиту и проучавање птица Србије – сарадња на пројектима зимског бројања птица водених станишта, на постављању вештачких гнезда (платформи) за грабљивице;
- Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (ММЕ);
- BirdLife International;
- Асоцијација чувара природе Војводина, Србија
- Удружење „Arcus“ – Бачка Топола и многим другим који пријаве који планирају реализацију својих пројеката на заштићеном подручју;
- Сарадња са удружењем љубитеља природе „Пожели жељу“;
- Сарадња са спортским планинарским клубом „Спартак“ из Суботице;

- Сарадња са „Отворени универзитет“ д.о.о. Суботица
- Сарадња са разним спортским удружењима која промовишу физичке активности у природи;
- Сарадња са невладиним организацијама која кроз разне пројекте Општине, Града, Покрајине и Републике, на конкурсима добију средства за реализацију активности на заштићеном подручју;
- Сарадња са другим управљачима заштићених подручја и Националних паркова у земљи и иностранству;
- Сарадња са невладиним сектором и разним субјектима на територији ПИО „Кањишки јараши“ – када се установе, будући да је заштићено подручје релативно скоро проглашено и у наредном периоду ће се реализовати промоција заштите овог заштићеног подручја.

Управљач са невладиним организацијама потписује споразум о пословно – техничкој сарадњи. Такође, постоји могућност, као и током неких претходних година, да се укаже потреба за смештајем и исхраном чланова невладиних организација у Визиторском центру „Лудаш“.

4) Међународна сарадња

Након потписивања Споразума о сарадњи са Националним парком Кишкуншаг из Мађарске у децембру 2013. године (као наставка претходног Споразума из 2004. године) отварају се даљи задаци у сарадњи који су дефинисани овим споразумом. Формирано, заједничко Радно тело са по три члана са обе стране, функционише и реализују се активности кроз размену запослених четири пута годишње (по два запослена) за рад на терену (истраживања шафрањике, слепог кучета, заштићених и строго заштићених врста, активне мере заштите), обуци (обука рада чувара заштићених подручја, размена) и сарадњи на новим пројектима (ИРА Прекогранична сарадња са Мађарском). Сарадња је настављена и током 2024. године. За наредне године је планирана и обнова Споразума о сарадњи са Националним парком „Кишкуншаг“, па очекујемо да ће се и елементи – задаци који се остварују – проширити и повећати.

Будући да је ПИО „Кањишки јараши“ наше ново заштићено подручје које смо добили на управљање, и током 2024. године су реализовани заједнички обиласци овог заштићеног подручја са колегама из Националног парка „Кишкуншаг“ – њихове стручне и чуварске службе. Обиласци су били врло значајни, будући да се установила добра сарадња на изради заједничких пројеката и мониторинга сличних станишта и таксона који се појављују у обе државе.

Планирано је да се дефинишу и значајни датуми за ово заштићено подручје, који ће се обележавати – нпр. „Дан текунице“, „Дан ноћног потрка“ и слично.

За реализацију предметних активности нису била планирана посебна средства – тачније, боравак колега из Националног парка „Кишкуншаг“ и исхрана током њиховог боравка, се реализује средствима које управљач обезбеди од града Суботице.

5) Сарадња са надлежним институцијама

- Настављена је сарадња са Покрајинским заводом за заштиту природе на припреми потенцијалних пројеката – нпр.: „Ревитализација уништених и деградираних природних вредности Кањишких јараша“ и на пројектима праћења стања одређених заштићених и строго заштићених врста биљака, животиња и гљива;
- Настављена је сарадње са Градом Суботица у смислу промоције заштићених подручја и подршке у реализацији кампова (заштита и унапређење биодиверзитета).
- Настављена је сарадње са Покрајинским секретаријатом за урбанизам и заштиту животне средине – на спровођењу пројеката активне заштите природе (станишта и врста) и потенцијалном установљавању сарадње на промоцији заштићених подручја општине Кањижа – подршка у реализацији еко – кампова (заштита и унапређење биодиверзитета);

- Настављена је сарадња са Министарством заштите животне средине – кроз семинаре за управљаче заштићених подручја, које организује Министарство заштите животне средине, као и кроз разне обуке и семинаре које (посредно) организује надлежно министарство.
- Настављена је сарадња са научно – истраживачким институцијама, институтима и установама – Универзитета у Београду, Новом Саду, Сегедину, Будимпешти на припреми, планирању и реализацији разних пројеката. У случају да се укаже прилика, управљач је, наравно, заинтересован за сарадњу и са другим универзитетима.

б) Сарадња са информативним гласилима и стручним часописима

Приказивање, односно почетак промоције основних вредности Предела изузетних одлика „Кањишки јараши“, представљао је у 2024. години један од значајних задатака управљача на остваривању заштите овог подручја.

Делом су реализовани задаци у смислу промоције су:

- стално медијско приказивање (дневне новине, часописи, магазини, радио, телевизија) напора, резултата и успеха на очувању и унапређењу стања комплетног заштићеног подручја, његовог коришћења, као и проблема и тешкоћа који прате заштиту природе;
- снимање популарних, образовних и, евентуално, научних филмова;
- интернет презентација – одржавање и унапређење презентације – уношење свих релевантних података и документације на презентацију, како би они били доступни широј јавности;

VIII ПОСЕБНИ ПОСЛОВИ И ЗАДАЦИ

1. Противпожарна заштита

У периодима када је повећана опасност од пожара био је појачан рад чуварске службе на осматрању. У другим заштићеним подручјима којима управљамо је присутан проблем паљења тршњака, а починиоце је тешко ухватити. Приликом пожара, који се најчешће подмећу да се обнови део тршњака, страда фауна (птице тршњака, корњаче и други водоземци), али и делови ретке флоре. Исти пожар се често преноси и на околно пољопривредно земљиште и дешава се да угрожава и насеља. Због тога се чуварска служба посебно организује у циљу противпожарне заштите у периодима јесен и, нарочито, пролеће.

Реализовано је одржавање постојеће опреме – апарата за гашење пожара (допуњавање, атести и контрола) и набавка нових; набавка напртњача за воду – за гашење пожара.

2. Обележавање важних датума за заштиту животне средине

Током 2024. године је планирано установљивање значајних датума за Предео изузетних одлика „Кањишки јараши“ – како је и поменуто у претходним поглављима. До краја новембра месеца 2024. године, још увек нису установљени значајни датуми (због кратког периода од проглашења заштићеног подручја). Управљач, обично кроз активности на промоцији и едукацији, обележава неке од значајних датума за заштиту природе. Конкретно, то су:

- 11. април – Дан заштите природе
- 22. април – Дан планете Земље
- 5. јун – Светски Дан заштите животне средине

3. Активности на збрињавању и рехабилитацији строго заштићених и заштићених врста дивљих животиња

С обзиром на постојање Прихватилишта за дивље животиње у Зоо врту „Палић“, које добро функционише и са којима управљач има изузетно добру сарадњу од његовог оснивања, управљач у наредном програмском периоду не планира значајнију израву нове инфраструктуре, или обнову постојеће.

Од оснивања прихватилишта, наша чуварска и стручна служба у континуитету добро сарађује, како са запосленима у прихватилишту, тако и са инспекцијском службом и представницима Покрајинског завода за заштиту природе и Завода за заштиту природе Србије. Све пронађене повређене строго заштићене и заштићене дивље животиње на заштићеном подручју и ван заштићеног подручја уносимо у прихватилиште. У случају дојаве лица, да је дивља животиња (неповређена или повређена) евидентирана у насељеном месту ван заштићеног, или у заштићеном подручју, наши чувари и стручни сарадници излазе на терен и обавештавају представнике прихватилишта, инспекције и завода за заштиту природе. Приликом пуштања дивљих животиња, чуварска служба је неизоставно присутна на терену и накнадно прати активност пуштених јединки. Будући да је све наведено пракса која добро функционише и да управљач о свим активностима уредно извештава надлежно министарство на месечном и годишњем нивоу, управљач ће наставити, као и до сад са предметним активностима.

- Управљач за наведену активност није потраживао/ планирао додатна средства.

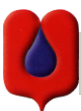
IX ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ је управљач на шест заштићених подручја у региону Суботице и Кањиже, а једно од њих је и ПИО „Кањишки јараши“.

Делатност Сектора заштите природе се суфинансира преко Фонда за животну средину Града Суботице и путем конкурса за суфинансирање од стране Покрајине и Републике, као и од прихода од накнада за коришћење заштићеног подручја.

Едукативни и екотуристички програми су још у развоју. Акт о накнадама за ово заштићено подручје је донет током 2024. године – већ усклађен са новим Законом о накнадама. Практика на другим нашим заштићеним подручјима је да је убирање накнада отежано, између осталог, зато што корисници подручја нерадо дају информације о обиму заузећа простора, а методологија утврђивања чињеничног стања на други начин, изискује додатне трошкове, као и време и не представља ефикасан начин утврђивања. Самосталним утврђивањем стања од стране управљача (мерење које обављају чувари на терену и сл.), наишла су на оспоравања од стране корисника, те смо приступили другој методологији – ангажовање судских вештака.

Планиране активности за 2024. годину (на свим нашим заштићеним подручјима) су се знатно теже реализовале, због недовољног броја запослених сарадника, услед примене Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему („Сл. Гласника РС“, бр. 103/2015), по ком је на снази забрана запошљавања у јавном сектору. У случају да се омогући ангажовање лица, управљач планира да прими у радни однос најмање **једног чувара заштићеног подручја, једног рибочувара и једног стручног сарадника за заштиту природе** и то за потребе чувања и унапређивања (управљања) новим заштићеним подручјем. Управљач више не располаже другим могућностима.

ФИНАНСИЈСКИ ИЗВЕШТАЈ ЗА 2024. ГОДИНУ – Табела планираних и реализованих прихода за заштићено подручје ПИО „Кањишки јараши“

Ред. број	Извори прихода	Планирано Износ у динарима	Уговорено Износ у динарима	Реализовано Износ у динарима до 12.12.2024.
1.	Средства Буџета Републике Србије	3.080.000,00	3.080.000,00	3.080.000,00
	1.1. Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	3.000.000,00	3.000.000,00	3.000.000,00
	1.2. Министарство заштите животне средине	80.000,00	80.000,00	80.000,00
2.	Сопствени приходи	3.252.037,25	3.252.037,25	2.242.941,65
	2.1. Приходи од обављања делатности	864.064,35	864.064,35	729.690,85
	2.2. Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	2.137.898,41	2.137.898,41	1.263.176,31
	2.3. Остали сопствени приходи – риболовне дозволе	250.074,49	250.074,49	250.074,49
3.	Средства буџета јединице локалне самоуправе	777.189,62	777.189,62	680.000,00
	3.1. Град Кањижа	0,00	0,00	0,00
	3.2. Град Суботица	777.189,62	777.189,62	680.000,00
4.	Остала средства	0,00	0,00	0,00
	4.1. Конкурси АПВ	0,00	0,00	0,00
	Укупно приходи	7.109.226,87	7.109.226,87	6.002.941,65

ФИНАНСИЈСКИ ИЗВЕШТАЈ ЗА 2024. ГОДИНУ –

Табела планираних расхода за заштићено подручје ПИО "Кањишки јараши"

	Врста расхода	Покрајински секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине	Сопствени приходи од обављања делатности	Буџет јединице локалне самоуправе (Кањижа)	Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	Остала средства (Буџет РС, риболовне дозволе, Буџет ЈЛС Суботица)	Укупно	Реализација (12.12.2024.)
	ЗАШТИТА, ОДРЖАВАЊЕ, ПРАЋЕЊЕ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ	3.000.000,00	0,00	0,00	2.077.898,41	1.107.264,11	7.049.226,87	6.002.941,65
III	Бруто зараде чувара	1.334.695,27	0,00	0,00	0,00	0,00	1.334.695,27	1.334.695,27
	Остали трошкови чуварске службе	408.100,28	0,00	0,00	505.000,00	0,00	913.100,28	408.100,28
	Бруто зараде осталог особља запосленог код управљача и материјални трошкови њиховог рада	807.204,45	864.064,35	0,00	1.147.898,41	1.107.264,11	3.926.431,32	3.485.271,25
	Остали (режијски) трошкови чуварске и стручне службе	150.000,00	0,00	0,00	150.000,00	0,00	300.000,00	254.874,85
	Обележавање заштићеног подручја	200.000,00	0,00	0,00	275.000,00	0,00	475.000,00	420.000,00
	Управљање отпадом	100.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100.000,00	100.000,00
VI	ПРОМОЦИЈА ВРЕДНОСТИ	0,00	0,00	0,00	60.000,00	0,00	60.000,00	0,00

Извештај о остваривању Програма управљања ПРЕДЕО ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА
”КАЊИШКИ ЈАРАШИ” за 2024. годину

ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА							
Брендирање – установљавање заштитног знака	0,00	0,00	0,00	45.000,00	0,00	45.000,00	0,00
Медијско представљање (израда аудио и видео материјала)	0,00	0,00	0,00	15.000,00	0,00	15.000,00	0,00
УКУПНИ ТРОШКОВИ	3.000.000,00	864.064,35	0,00	2.137.898,41	1.107.264,11	7.109.226,87	6.002.941,65

